

Razlikovanje i povijesni razvoj pojmova lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija

Vrbanek, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:318161>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-17**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij novinarstva

Ana Vrbaneč

**RAZLIKOVANJE I POVIJESNI RAZVOJ POJMOVA LAŽNIH
VIJESTI, DEZINFORMACIJA I MISINFORMACIJA**

Završni rad

Zagreb, 2024. godina

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij novinarstva

**RAZLIKOVANJE I POVIJESNI RAZVOJ POJMOVA LAŽNIH
VIJESTI, DEZINFORMACIJA I MISINFORMACIJA**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Igor Kanižaj

Studentica: Ana Vrbanek

Zagreb
Kolovoz, 2024. godina

Izjavljujem da sam završni rad *Razlikovanje i povijesni razvoj pojmova lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija*, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Igoru Kanižaju, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ana Vrbanek

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POJAM INFORMACIJE	2
3. ŠTO JE INFORMACIJSKI POREMEĆAJ	5
4. POVIJESNI RAZVOJ LAŽNIH VIJESTI, DEZINFORMACIJA I MISINFORMACIJA	7
4.1. Rimsko doba	7
4.2. The Great Moon Hoax	8
4.3. Svjetski ratovi	8
4.4. Digitalno doba.....	9
5. RAZLIKE U DEFINIRANJU POJMOVA	11
5.1. Lažne vijesti	11
5.2. Dezinformacije.....	12
5.3. Misinformacije.....	14
6. KAKO SE NOSITI S INFORMACIJSKIM KAOSOM?	16
7. ZAKLJUČAK	18
8. POPIS LITERATURE	19

1. UVOD

Cijeli je svijet pretrpan podacima i informacijama, a one svakodnevno dolaze iz raznoraznih izvora i razmjenjuju se putem raznih uređaja. Stoga je važno naučiti kako se pravilo služiti s tim informacijama. Unaprijeđenjem tehnologije 1990-ih dolazi do preusmjerenja strategija i pristupa informacijama što je utjecalo na mogućnost bržeg protoka informacija pa danas možemo u realnom vremenu pratiti događaje u bilo kojem kutku naše planete. Digitaliziranjem svijeta, osim mnoštva informacija i podataka, pojavilo se i mnogo informacijskih poremećaja. Oni uključuju propagandu i manipulaciju, a nisu ograničeni samo na politiku, već i na druge sektore od ekonomije, zdravstva, do obrazovanja i pravosuđa. Današnji je svijet odlično povezan zahvaljujući internetu, društvenim mrežama i tražilicama. U nekom idealnom svijetu, pristup informacijama u stvarnom vremenu jednim klikom donio bi mnogo pozitivnih promjena. Međutim, to nije tako i može se opaziti kako je informacijski sustav opasno zagađen.

Unatoč olakšanom pristupu kvalitetnim, stručnim informacijama, na internetu se mogu pronaći i mnoge neprovjerene, često netočne i nekvalitetne informacije. No, manipulacije informacijama u javnom informacijskom prostoru nisu nešto što se tek nedavno pojavilo. Izazovi koje neistine, propaganda, tzv. lažne vijesti i dezinformacije donose, prepoznati su još u starom vijeku, a izum tiskarskog stroja mnogima je poslužio ne samo za širenje informacija, već i kao ideja za širenje glasina i obmana. Danas su pametni telefoni i internetske platforme omogućili korisnicima stvaranje i dijeljenje različitih vrsta sadržaja. Iako online distribuiran sadržaj ponekad ne nosi novinarsku ili informativnu vrijednost, istina je da gotovo svatko može informirati i prikupljati podatke o bilo kojoj temi, bilo kada i bilo gdje. Prema Milas i Dunđer (2023: 64) količina informacija i brzina razmjene osobito putem društvenih mreža i aplikacija za razmjenu poruka i poziva predstavljaju novi rizik i prijetnju za demokraciju i sigurnost.

Svi mi pružamo plodno tlo pogodno za širenje laži time što dijelimo objave na društvenim mrežama bez razumijevanja posljedica, pritom nerijetko vjerujemo u tzv. lažne vijesti ili lažne informacije koje su proizašle od nepoznatih izvora te favoriziramo sadržaj koji potvrđuje naša postojeća uvjerenja, dok takve informacije i njihove izvore ni ne provjeravamo. Uz to se javljaju i problemi traganja za kvalitetnim i točnim informacijama te s njihovim etičkim korištenjem. Naša je zadaća naučiti postupati s informacijama, a rješenje ovih problema leži u informacijskom opismenjavanju.

2. POJAM INFORMACIJE

Čovjek svoje znanje stječe iskustvom, učenjem i informiranjem. Kada ljudi razmjenjuju informacije, stvara se zajednički korpus znanja. Informacijska i komunikacijska tehnologija u današnjem je dobu omogućila široku dostupnost različitih oblika informacija, a pravo na pristup informacijama smatra se osnovnim ljudskim pravom u demokratskim društvima.

U društvu su veoma pozitivne, korisne i poželjne osobine poput informiranosti i komunikativnosti. Informacija je proces koji označava komuniciranje, dok informiranje predstavlja prenošenje znanja drugome. Prema Enciklopedija.hr (2024) definicija informacije jest „skup podataka s pripisanim značenjem, osnovni element komunikacije koji, primljen u određenoj situaciji, povećava čovjekovo znanje. Podaci se sastoje od skupa kvantitativnih parametara koji opisuju neku činjenicu ili zbivanje.“ No, pojam informacije moguće je definirati na mnogo različitih načina.

Prema Rožić (1992: 45) informacija je „međudjelovanje dvaju ili više sistema ostvareno posredstvom materije, energije ili svijesti koje vodi sisteme ispunjenju njihove svrhe.“ Prepoznavanje informacije ovisi o nekoliko okolnosti kao što su:

- kompatibilnost energija, pošto ljudska osjetila reagiraju na ograničen spektar elektromagnetske, svjetlosne, toplinske i zvučne energije
- poznavanje jezika
- doprinos akciji ostvarenju ciljeva i želja prijemnog sistema
- kad je prijemnik čovjek, doprinos njegovu znanju te emocionalno-afektivnom i intuitivnom iskustvu (Rožić, 1992: 45-46)

Rožić (1992: 46) navodi kako N. Wiener, osnivač kibernetike, definira informaciju kao „mjeru ostvarene organiziranosti.“ Prema toj definiciji informacija nije samo podatak, već nešto što doprinosi stvaranju smislenosti i organiziranosti. Wiener (1964) informaciju dalje definira kao primateljevo novo znanje koje mu pomaže u rješavanju neke poteškoće, koje mijenja njegovo stajalište i ponašanje te kao sadržaj koji neki sistem, poput živog bića ili uređaja, razmjenjuje s vanjskim svijetom kako bi prilagodio okolinu sebi i sebe okolini. Posebno su zanimljive definicije koje naglašavaju odnos između mjere neodređenosti i informacije. Takav pristup nam govori da informacije nastaju kad se realizira neka stvar ili događaj čiji krajnji rezultat nije bio ranije poznat. Dalje nam govori kako informacija umanjuje ili posve uklanja neodređenost promatrane pojave ili sistema te kako sadrži veću ili manju vjerojatnost nastanka

dogadaja o kojem nas obavještava (Rožić, 1992: 46). Na temelju navedenih definicija može se zaključiti sljedeće, a to je da je informacija mjera neodređenosti, jezik korišten u poruci (kôd) mora biti poznat primatelju, poruka mora biti korisna primatelju kako bi pokrenula nove odluke ili akcije te da razmjenu poruka kod živih bića prate osjećaji, tj. emocionalne i afektivne reakcije na određene podražaje ili situacije (Rožić, 1992: 47).

Rožić (1992: 47) tvrdi dakle kako primatelj ima značajnu ulogu prilikom određivanja oblika, ali i količine primljene informacije. „Najjednostavnije gledajući, informacija na svojoj najnižoj, sintaktičkoj razini, uključuje percepciju s pomoću različitih senzorskih elemenata (npr. mikrofona, antena, kamera) te pretvaranje signala u oblik potreban korisniku. Za prepoznavanje višeg, semantičkog oblika, potrebno je prijemnik opskrbiti 'rječnikom', odnosno dešifратором kako bi bio u stanju razotkriti značenje informacije“ (Rožić, 1992: 47). Ako primatelj posjeduje sposobnost zaključivanja i pretvaranja pristigle informacije u određeno znanje, on tu informaciju može koristiti kako bi proširio svoje znanje te za učinkovitije djelovanje. Drugim riječima, znanje kojim određena osoba raspolaže ima značajnu ulogu u procesu pretvorbe podataka u informaciju. „Znanje omogućuje čovjeku razumijevanje informacije, tj. prepoznavanje podataka, jezika kojim su ti podatci povezani u informaciju i konteksta na koji se odnose. Znanje kojim čovjek raspolaže čini okruženje za tumačenje i vrednovanje novih informacija, a time i stvaranje novoga znanja. U tome je procesu značajna i mogućnost pamćenja informacija i njihova zapisivanja“ (Enciklopedija.hr, 2024). Od primljenih podataka, pojedinac direktno oblikuje informaciju na temelju svojeg znanja. Konstruirane informacije zatim se prenose drugima u obliku poruka.

Informacija, kako Sapunar (2004: 44) navodi, ima trajne značajke, a to znači da „uvijek ima spoznajnu ulogu, ima i ulogu aktivnog odnosa, tijekom informacijskog protoka je najčešći od višeg znanja prema nižoj razini znanja te se informacija uvijek transferira u ustanovljenom materijalnom obliku, kodu ili mediju jer bez toga ne bi bila perceptivna primateljima“ (Sapunar, 2004: 44, cit. prema Milas i Dunđer, 2023: 66). U kontekstu novinarstva, informacija se obično opisuje kao proces prenošenja određenih spoznaja, tj. kao pismeno ili usmeno priopćen podatak ili novost (Sapunar, 2004, cit. prema Milas i Dunđer, 2023: 66).

Kao i u samom novinarskom poslu, mjerilo za prosudbu kvalitete informacije koje Tuđman izdvaja su „točnost (objektivnost), potpunost, dostupnost i pouzdanost“ (Tuđman, 2008: 124, cit. prema Milas i Dunđer, 2023: 66). Informacija s integritetom osigurava cjelovitost podataka, shvaćanja i svrhe informacije. Stoga, informacija s integritetom „točno prima i percipira

signale, valjano interpretira podatke te svrhovito primjenjuje znanje u cilju rješavanja problema“ (Tuđman, 2003: 59, cit. prema Milas i Dunder, 2023: 67).

Postoje tri razine kojima se može narušiti integritet informacije, a to su razina integriteta podataka, razina integriteta značenja i razina integriteta smisla, tj. odlučivanja. (Tuđman, 2003: 59–60, cit. prema Milas i Dunder, 2023: 67).

„Narušavanje integriteta informacije na razini integriteta podataka je pogreška u prijenosu i/ili prijemu signala, dok na razini integriteta značenja, prilikom interpretacije dolazi do pogreške da znak krivo upućuje na objekt spoznaje, ili do upućivanja znaka na krivi objekt spoznaje. Pogreškom na razini integriteta smisla dolazi do uspostave pogrešnog odnosa između obavijesti i akcije, bilo da se na temelju pogrešnih obavijesti donose pogrešne procjene problema i/ili pogrešne odluke“ (Tuđman, 2003: 59–60, cit. prema Milas i Dunder, 2023: 67).

Upotrebljavanje informacije tijekom vremena dovodi do njena trošenja, tj. gubitka relevantnosti i preciznosti. „Jedan te isti podatak, kao nosilac informacije, uporabom gubi manje ili više taj sadržaj, jer je na osnovi njega već poduzeta akcija koja je u određenoj mjeri promijenila i korisnika i okolinu“ (Rožić, 1992: 49). Uz to, informacija može zagaditi okolinu te za čovjeka može biti i pogubna. „Informacije mogu srušiti ili posve uništiti uvjete življenja čovjeka u nekoj okolini, npr. ogovaranjem, neopravdanim optuživanjem i slično“ (Rožić, 1992: 49).

Povrh toga, informacijsku eru kako navodi Rožić (1992: 49) prati jedan posve jasan problem tzv. „infozasićenost“. Problem zasićenosti informacijama počinje predstavljati ozbiljne izazove za čovjeka pošto prekomjerna količina informacija koje cirkuliraju javnim prostorom otežava razlikovanje istine od laži, što dovodi do zbunjenosti i nesigurnosti te potkopavanja povjerenja (Nenadić, 2020: 79). Paradoksalno je to da „čovjek koji raspolaže s više informacija je nesigurniji pri odlučivanju; u njegovu djelovanju prisutna je sve veća doza ignorancije“ (Rožić, 1992: 49).

3. ŠTO JE INFORMACIJSKI POREMEĆAJ

U zadnjih nekoliko godina u javnim raspravama svjedočimo sve češćem spominjanju pojmova poput post-istine, informacijskog poremećaja, tzv. lažnih vijesti i dezinformacija. Riječ „post-istina“ je 2016. godine u Oxfordskom rječniku proglašena riječju godine, a definirana je „kao imenica ili pridjev koji se odnosi ili označava okolnosti u kojima su objektivne činjenice manje utjecajne na oblikovanje javnog mnijenja od poziva na emocije i osobnih uvjerenja“ (OxfordLanguages.com, 2016). Epohu post-istine prema Turčilo i Obrenović (2020: 7) karakterizira „angažiranost političkih i ekonomskih elita iskrivljavanjem istine i manipuliranjem običnih ljudi, kao i diskreditiranje medija i političkih protivnika optužujući ih za širenje dezinformacija i obmanjivanje javnosti.“

Digitalno doba ima i svoju mračnu stranu koja je sa sobom donijela razne informacijske poremećaje. Pojam informacijskog poremećaja (eng. *Information disorder*) može se opisati kao „dijeljenje ili širenje lažnih informacija s ili bez namjere nanošenja štete“ (Kandel, 2020: 281). U središte pozornosti politika post-istina i informacijski poremećaj ponovno su došli nakon dva politička događaja koji su na međunarodnoj sceni obilježeni izrazitim plasiranjem iskrivljenih i pogrešnih informacija, a to su pobjeda Donalda Trumpa na američkim predsjedničkim izborima 2016. godine i Brexit, odnosno izlazak Velike Britanije iz Europske unije (Turčilo i Obrenović, 2020: 5). Nakon 2016. godine pojam informacijskog poremećaja postao je znanstvenicima uistinu zanimljiv fenomen. Godine 2017. u priopćenju Vijeća Europe o dilemi tzv. lažnih vijesti prvi se puta između ostalog spominje pojam informacijski poremećaj. „Od tada se preporučuje da se umjesto pojma lažnih vijesti koristi pojam informacijski poremećaj“ (CSI.hr, 2023).

Na službenoj web stranici Vijeća Europe (2024) stoji kako se informacijski poremećaj može kategorizirati u tri glavna oblika, a to su:

1. misinformacije koje su blaži oblik lažnih ili pogrešnih informacija koje pojedinac dijeli bez namjere da nekoga povrijedi ili nanese štetu, već u pokušaju da bude od pomoći
2. dezinformacije koje karakterizira svjesno širenje lažnih informacija, a kao svrhu imaju nanošenje štete
3. malinformacije ili zlonamjerne informacije koje su istinite, a šire se u namjeri da naštetu pojedincu, organizaciji ili državi

Važno je napomenuti da se utjecaj tzv. lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija razlikuje ovisno o razini demokracije u određenoj državi ili društvu. „Zatvoreni autoritarni režimi su sustavi u kojima sama država – odnosno političke elite – kontrolira medijske sustave i ograničava mogućnosti pristupa na online platforme“ (Turčilo i Obrenović, 2020: 18). Kao rezultat toga politički moćnici i ostali akteri koji posjeduju moć su primarni akteri koji šire dezinformacije i propagandu. Suprotno tome u demokratskim sustavima, mediji i online platforme su slobodniji i otvoreniji za različite aktere koji mogu bez poteškoća širiti tzv. lažne vijesti. „Time se stvara političko okruženje koje se ne smatra demokratskim, već upravo suprotno pod utjecajem političke manipulacije, političke propagande i populističkih narativa“ (Turčilo i Obrenović, 2020: 18).

Istina je temelj novinarstva, a vijesti su njegov najvažniji žanr – bez njih nema novinara, medija, odnosno novinarstva kao profesije. Pravilo pisanja vijesti ustanovljeno je još u starom Rimu, a to nam govori koliko je još i tada bilo važno odgovoriti na pet novinarskih pitanja (5 W) koja glase tko, što, gdje, kada, zašto (Turčilo i Obrenović, 2020: 7). Pravilo je prošireno i na pitanje kako (H) uz obvezno navođenje izvora. Ukoliko je moguće odgovoriti na sva ova pitanja, kako napominje Malović, rezultat su „čvrste, nesporne činjenice koje su istinite, točne, uravnotežene i objektivne“ (Malović 2007: 86, cit. prema Turčilo i Obrenović: 2020: 7). Dobivamo li kakav odgovor od tzv. lažnih vijesti i lažnih informacija? Da, dobivamo, ali jedina razlika je u tome što su to laži i kao takve se ne mogu klasificirati kao vijesti. „Vijesti moraju biti istinite – ako su lažne, ne mogu se uzeti u obzir. U tom smislu, lažne vijesti su oksimoron“ (Turčilo i Obrenović, 2020: 7).

Znatan broj sadržaja koji se može opisati kao informacijski poremećaj „nije osmišljen da ljude uvjeri u nešto, već da izazove zbunjenost, preplavi ih informacijama i potkopa povjerenje u demokratske institucije, od izbornog sustava do novinarstva“ (Wardle, 2019, cit. prema Turčilo i Obrenović, 2020: 7).

4. POVIJESNI RAZVOJ LAŽNIH VIJESTI, DEZINFORMACIJA I MISINFORMACIJA

Novinarka Guardiana Natalie Nougayrède prije nekoliko godina napisala je u svom članku kako je „korištenje propagandom postojalo još od davnina, ali nikada prije nije postojala tehnologija koja bi je tako učinkovito širila” (TheGuardian.com, 2018). Pojmovi poput tzv. lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija nisu fenomen današnjice. Ti izrazi iza sebe imaju raznoliku povijest, a razvijali su se u različitim periodima i različitim političkim kontekstima, mijenjajući se s tehnološkim napretkom. Osnovna nakana manipulacije i kontrole ostala je stalna.

4.1. Rimsko doba

Korištenje dezinformacija, propagadne te glasina obilježja su ljudske komunikacije još od davnina, točnije vremena Rimskog carstva kada se manipuliralo i zavaravalo ne samo javnost, već i svoje rivale. U to doba Oktavijan, koji je kasnije poznat kao August, započeo je svoju kampanju prožetu dezinformacijama kako bi eliminirao svoje protivnike, lakše došao na vlast i pobijedio svog političkog protivnika, Marka Antonija. Dezinformacijama je uvjerio rimski narod da Marko Antonije nije dobar kandidat jer ne predstavlja rimske vrijednosti, a njegova kampanja je najvećom mjerom bila usmjerena na ljubavnu aferu Marka Antonija s egipatskom kraljicom Kleopatrom na koju se gledalo kao na stranaca kojem se ne može vjerovati (Verishangen i Zerr, 2023: 16). Oktavijan se koristio metodom oblikovanja „kratkih, oštrih slogana napisanih na kovanicama“ (Posetti i Matthews, 2018: 1) usmjerene prema Marku Antoniju, a danas ih se može opisati kao drevnim *Tweetovima*. Marko Antonije je nazivan degenerikom što je tada u politici značilo da je „fizičko ili mentalno zdravlje osobe smanjeno“ (Hughes, 2013, cit. prema Verishangen i Zerr, 2023: 16) te tako dovodi u pitanje sposobnost razlikovanja ispravnog od pogrešnog. Oktavijan je na kraju pobijedio Marka Antonija u bitci za vlast, a kampanja širenja tzv. lažnih vijesti i dezinformacija nastavila se i poslije (Verishangen i Zerr, 2023: 16). Ovakvo postupanje postalo je svojevrstan putokaz političarima kroz modernu povijest.

4.2. The Great Moon Hoax

Premda je izum Gutenbergova tiskarskog stroja omogućio modernizaciju, bržu komunikaciju i širenje informacija među svim slojevima društva, istovremeno je doveo i do mogućnosti zloupotrebljavanja. Inačice tzv. lažnih vijesti javile su se pojavom prvih novina, a njihova uloga bila da zabave ljude ili pripomognu u prodaji više primjeraka (Turčilo i Obrenović, 2020, 5). Razvojem masovnih medija u 19. i početkom 20. stoljeća informacijski poremećaji postaju sofisticiraniji. Prema Posetti i Matthews (2018: 1) time se „povećalo širenje dezinformacija i lažnih informacija, te je na kraju dovelo i do prve velike medijske obmane – Velike mjesečeve prijevere (eng. *The Great Moon Hoax*).“ Novine, letci i pamfleti postali su novo sredstvo poigravanja s javnosti, a kroz godine političari i moćni akteri prepoznali su potencijal tzv. lažnih vijesti i počeli ih koristiti kao metodu manipulacije informacijama.

Godine 1835. novine *New York Sun* osmislile su obmanu kako bi se ismijao znanstvenik koji je tvrdio da na mjesecu ima života na kojemu, kako je on tvrdio, živi milijardu stanovnika. Članak je napisan s tvrdnjom da je astronom John Herschel, koristeći teleskop, vidio život na mjesecu s krilatim ljudima koji nalikuju na šišmiše, bizone, koze i vjeverice bez repa (Verishangen i Zerr, 2023: 19). Serija od šest članaka uključivala je ilustracije života na mjesecu, a ljudi su u priču povjerovali i široko je prihvatili što je dovelo do naglog porasta prodaje novina. Odbor znanstvenika s Yalea počeo je zatim istraživati prvotna opažanja koja je objavio Herschel, a kada su pitali za teleskop kroz kojeg su viđeni ti fantastični motivi, novine su tvrdile da je teleskop uništen u nesreći uzrokovanoj toplinom sunca. Na jesen iste godine, novine su priznale da je cijela stvar bila izmišljena, čiji je cilj bio „stvaranje lažnih informacija s namjerom da se nekoga uvjeri u nešto nevjerojatno“ (Verishangen i Zerr, 2023: 19). Uspješni rad novina se nastavio, a većina čitatelja navodno je bila zabavljena takvim sadržajem i člancima. Može se zaključiti kako se situacija popularnosti zabavnog sadržaja nije uvelike promijenila ni dan danas.

4.3. Svjetski ratovi

Tijekom 18., 19. i 20. stoljeća sve se više aktera počelo služiti novinarstvom i novinarima za promoviranje vlastitih interesa i propagande. „To je posebno došlo do izražaja tijekom Prvog svjetskog rata, kada su zaraćene strane, posebno Velika Britanija, SAD, a kasnije i Njemačka,

shvatile da im vojska i vojnici nisu dovoljni pa su se počeli koristiti raznim manipulativnim tehnikama kako bi utjecali na javnost, pa čak i na vlastite vojnike“ (Turčilo i Obrenović, 2020: 5). Tako je primjerice Adolf Hitler svu svoju moć za uspon nacizma usmjerio na propagandu, uz pomoć Josepha Goebbelsa koji je bio ministar propagande.

Mediji i propaganda bili su potrebni i za širenje sovjetskog totalitarnog režima. Kada im ni to nije bilo dovoljno, ideja se širila na silu. Dvadesetih godina prošlog stoljeća Sovjetski Savez se uz pomoć svoje tajne službe KGB koristio dezinformacijama kako bi destabilizirali zapadne zemalje, širili tzv. lažne vijesti i narušili povjerenje u demokratske institucije. Dezinformacija je označavala „manipulaciju nacionalnim obavještajnim sustavom putem ubacivanja vjerodostojnih, ali obmanjujućih podataka“ (Wikipedia.org, 2024). Sovjeti su čak unutar KGB-a imali i poseban odjel za dezinformacije koji se zvao *Dezinformatsiya*.

Treba napomenuti kako je nejasno koji je od ta dva totalitarna režima prvi rabio dezinformacije. Navodno je „Sovjetski Savez koristio izraz dezinformacija kako bi opisao političku propagandu nacističke Njemačke“ (Brezar, 2019, cit. prema Turčilo i Obrenović, 2020: 5). Breton (2000: 62, cit. prema Turčilo i Obrenović, 2020: 5-6) citira rječnik ruskog jezika iz 1949. godine prema kojem definicija dezinformacije glasi da je to „čin obmanjivanja uz pomoć lažnih informacija“. Širenje dezinformacija su, baš kao i propagandu, često podržavali pojedinci, organizacije i moćni akteri, a sve s ciljem ostvarivanja njihovih interesa.

4.4. Digitalno doba

U 21. stoljeću, digitalizacijom i pojavom internetskih platformi, omogućeno je jednostavnije distribuiranje i pretraživanje sadržaja putem društvenih mreža, tražilica i slično. Digitalne tehnologije omogućile su besplatan pristup mnogobrojnim podacima i informacijama. Tijekom prošlosti su postojale razne manipulacije i lažne priče, međutim imale su ograničen domet. Online platforme olakšale su širenje tzv. lažnih vijesti i obmanjujućih informacija koje su tako postale globalni fenomen.

Nenadić (2020: 80) navodi kako su online platforme postale primaran izvor informiranja sve većem broju ljudi, pogotovo mladih. „Platforme objedinjuju ponudu različitih medija i drugih izvora te ih korisnicima nude kroz algoritamski proces personalizacije utemeljen na različitim čimbenicima, uključujući prethodne preferencije korisnika“ (Nenadić, 2020: 80). Takav

algoritam smatra se nužnim jer korisnicima preporučuje sadržaj koji im omogućuje lakše pretraživanje prevelikog broja informacija dostupnih u online svijetu. Na online platforme se sve više počinje gledati kao na „potencijalnu prijetnju pluralizmu i demokraciji zbog toga što njihovo djelovanje nije transparentno“ (Zuiderveen Borgesius i dr, 2016, cit. prema Nenadić, 2020: 80), ali i zbog „rizika da kroz personaliziran odabir sadržaja fragmentiraju javnu sferu, uskraćuju korisnicima drugačije poglede i mišljenja, a time i priliku za demokratski dijalog“ (Pariser, 2011, cit. prema Nenadić, 2020: 80).

Kako Nenadić (2020: 81) tvrdi u posljednjih dvadeset godina broj dostupnih online izvora i opsega vijesti drastično su se povećali. Algoritmi društvenih mreža simpatiziraju senzacionalističke i lažne informacije, što dovodi do većeg broja klikova i dijeljenja te time omogućava brzo širenje neistina koje uzurpiraju informacijski prostor. „Društveni medij ima sposobnost da usmjeri pozornost velikog broja korisnika na određena pitanja, a druge teme gurne u zaborav“ (Helberger, 2016, cit. prema Nenadić, 2020: 81). Manipulacija putem društvenih mreža odvija se tako što se prvo stvori dezinformacija, zatim se umnoži putem društvenih mreža i drugih internetskih medija i na koncu se širi od strane korisnika (MedijskaPismenost.hr, 2018). Prema Turčilo i Obrenović (2020: 18) istraživanje MIT-a otkrilo je kako „najpopularnijih 1% lažnih vijesti doseže između tisuću i sto tisuća ljudi, dok istina rijetko dopre do više od tisuću ljudi.“

Važno je naglasiti da se tzv. lažne vijesti, dezinformacije, misinformacije i malinformacije ne šire samo putem interneta i društvenih mreža, već i putem medija, tiska, radija i televizije koji nemaju izbora jer ponekad ovise o politici i ekonomiji, modelima vlasništva i slično (Turčilo i Obrenović, 2020: 18).

5. RAZLIKE U DEFINIRANJU POJMOVA

Ljudi se smatraju najmudrijim i najinteligentnijim živim bićima koji imaju sposobnost razlikovati dobro od zla. No, unatoč ovim prednostima mnogi su pali pod utjecaj informacijskih poremećaja, svjesno ili nesvjesno. Digitalizacijom svijeta, mora se priznati da su se tehnike manipuliranja i zavaravanja od 2016. godine značajno razvile. Sve češće nam se servira sadržaj za koji se smatra da je autentičan, dok je zapravo iskrivljen.

Kako se termini tzv. lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija ponekad koriste kao bliskoznačnice, pošto imaju dosta sličnosti, u nastavku ovoga rada bit će predstavljene razlike u definiranju pojmova lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija te njihova obilježja i karakteristike.

5.1. Lažne vijesti

Prije nekoliko godina izraz iz engleskog jezika *fake news*, odnosno tzv. lažne vijesti, ušao je u opću upotrebu i kod nas. Fenomen tzv. lažnih vijesti preplavio je ne samo medijski, već i informacijski prostor, a kao početak nastanka uzima se 2016. godina, točnije doba predsjedničkih izbora u SAD-u. Od tada je započelo masovnije korištenje tzv. lažnih vijesti u politici, ali i u drugim sektorima.

Ne postoji općeprihvaćena definicija tzv. lažnih vijesti, budući da se lažne informacije mogu pojaviti u mnogim oblicima i formama i mogu izazvati različite misli, ovisno o osobi koja ih koristi (Milas i dr, 2023: 45). Pojedini autori tvrde kako se pod pojmom tzv. lažnih vijesti podrazumijevaju „članci koji su internacionalno i provjerljivo neistiniti, i mogu dezinformirati čitatelje“ (Kovačić, 2021: 120, cit. prema Marić Tokić i Skoko, 2023: 89). Drugi kažu kako su tzv. lažne vijesti „izmišljene vijesti koje imaju svrhu širenja netočnih informacija, a koriste se i u svrhu dezinformiranja i zastrašivanja, posebno u totalitarnim režimima“ (Tomić, 2023: 153-154, cit. prema Marić Tokić i Skoko, 2023: 89), a treći kako su to „namjerno raširene krive informacije, bilo putem tradicionalnih medija ili društvenih mreža“ (Lilleker, 2017: 2, cit. prema Marić Tokić i Skoko, 2023: 89). Tzv. lažne vijesti problematične su iz dva razloga: „Prvi, jer su oksimoron i nedovoljno razrađene – ako je nešto lažno onda nije vijest. Drugi, i još važniji razlog, jer ih naročito zloupotrebljavaju političari koji korištenjem tog termina pokušavaju diskreditirati medije i novinare koji o njima izvještavaju kritički“

(MedijskaPismenost.hr, 2023). Tzv. lažne vijesti mogu za sobom ostaviti trajne posljedice narušavanjem legitimiteta novinarstva i povjerenja građana u demokratske procese.

Pojam tzv. lažnih vijesti nije još jednoznačno određen, no prema Marić Tokić i Skoko (2023: 89) sve definicije imaju zajedničke karakteristike, a to su „krive informacije, netočne informacije, namjerno zavaravajuće vijesti, u službi obmane, dezinformiranja, manipuliranja, dovedene su u srž zanimanja niza znanstvenih disciplina i grana koje se bave pojmovima informacije i komunikacije, ali i šire društvene zajednice.“ Uz tzv. lažne vijesti često se veže i pojam dezinformacije. Milas i dr. (2023: 44) navode kako su tzv. lažne vijesti forma dezinformacija za koje kažemo da su krivotvorene.

„Bez obzira na medij i format u kojemu se pojavljuju, lažne vijesti stvaraju dojam autentičnosti, iako su zapravo simulakrum. Njihov sadržaj namjerno je izmišljen i lažan, konstruiran radi zavaravanja ili ostvarivanja financijske dobiti. Budući da lažne vijesti namjerno kreiraju i diseminiraju informacije narušena integriteta, one mogu biti samo oblik dezinformacija koje uvjerljivo oponašaju informacije s integritetom“ (Milas i dr, 2023: 44).

Marić Tokić i Skoko (2023: 90) navode kako je razlika između tzv. lažnih vijesti i drugih modela informacija, poput dezinformacija, ta što su one u cijelosti iskrivljene, izmišljene, neostvarene. Dezinformacija teži dugoročnim ciljevima sa širom namjerom koja se želi postići, dok tzv. lažne vijesti mogu biti trenutačne i možda ne postignu velik opseg utjecaja.

5.2. Dezinformacije

Kontroverzan, senzacionalistički sadržaj koji pritom sadrži elemente iznenađenja, potiče emocije i vizualno je upečatljiv najčešće lako zaokupi ljudsku pažnju. Dezinformacije nerijetko takve i jesu. „Često izgledaju atraktivnije od vjerodostojnih sadržaja i zbog toga ih ljudi lakše zamijete i brže dijele“ (MedijskaPismenost.hr, 2023).

Definicija dezinformacije prema Europskoj komisiji (2021) glasi da su to „provjerljivo lažne ili obmanjujuće informacije koje su stvorene, prezentirane ili širene radi ekonomske dobiti ili namjernog obmanjivanja javnosti, a mogu prouzročiti štetu javnosti.“ Javna šteta odnosi se na moguću opasnost za demokratske političke procese te smetnje procesima donošenja odluka,

kao i ugrožavanje javnih dobara poput zaštite zdravlja građana EU-a, okoliša ili sigurnosti (Commission.europa.eu, 2021).

HLEG (2024) definicija glasi da su dezinformacije „lažne, netočne ili obmanjujuće informacije osmišljene, prezentirane i promovirane da namjerno uzrokuju štetu javnosti ili zaradu.“ Rizik od štete također uključuje prijetnje demokratskim političkim procesima i vrijednostima koji posebno ciljaju razne sektore poput znanosti, zdravstva, obrazovanja ili ekonomije. (Commission.europa.eu, 2024).

Wardle i Derakhshan (2017: 20) smatraju kako dezinformacije obično imaju političke, financijske, psihološke ili društvene motive, a dezinformaciju definiraju kao „lažne informacije namjerno stvorene da naškodi osobi, društvenoj grupi, organizaciji ili državi.“

Među navedenim definicijama postoje poneke razlike. Wardle i Derakhshan (2017: 20) upućuju na informacije koje su lažne, dok Europska komisija (2021) precizira upućujući na provjerljivo lažne informacije istovremeno šireći definiciju uključivanjem obmanjujućih informacija. HLEG (2024) na sličan način proširuje definiciju uključivanjem netočnih informacija. Što se tiče štete uzrokovane lažnim informacijama i dezinformacijama, Europska komisija (2021) i HLEG (2024) podrazumijevaju samo javnu štetu, dok Wardle i Derakhshan (2017: 20) razvijaju širu definiciju uključujući štetu za osobu, društvenu skupinu ili državu. Značajno, sve tri definicije dijele da se šteta nije trebala stvarno dogoditi da bi se informacija okvalificirala kao dezinformacija.

Prema Wardle (2019: 10) postoji sedam vrsta dezinformacija, a može ih se rangirati prema stupnju štete koje uzrokuju:

1. Satira ili parodija – ne služi kako bi se netko povrijedio, ali može imati zavarajuć učinak
2. Netočna poveznica – u sebi ima varljive naslove, opise i fotografije
3. Zavarajuć sadržaj
4. Netočan kontekst – netočno izvlačenje iz konteksta
5. Lažan sadržaj – tvrdi da dolazi od povjerljivog izvora, a zapravo nije istinit
6. Izmanipulirani sadržaj – sadržaj koji je uređen i izmanipuliran
7. Fabricirani sadržaj – sadržaj koji je potpuno netočan i svrha mu je nanijeti štetu

Neke od navedenih vrsta dezinformacija mogle bi se opisati niskom razinom zagađenja informacija, kao npr. clickbait naslovi, neozbiljni ili satirični sadržaj. Ali dio toga je sofisticiraniji i duboko varljiv (Wardle, 2019: 56).

5.3. Misinformacije

Misinformacije su postojale oduvijek. Kao ljudi volimo ogovarati, volimo razgovarati o situacijama za koje možda ne znamo da su u potpunosti istinite. U vremenu društvenih medija vrlo je lako stvoriti lažne ili zavaravajuće informacije, a sve što je potrebno da se prošire je jedan potez prstom. Nikada do sada nije postojao takav oblik tehnologije koji bi omogućio da informacije putuju tako velikom brzinom, a danas ta mogućnost sa sobom nosi velike probleme.

Prema Grbeša Zenzerović i Nenadić (2022: 11) dezinformacije i misinformacije često imaju sličan sadržaj, a razlika je „jedino u namjeri, dakle, širi ih netko namjerno kako bi prouzročio štetu ili ostvario korist, ili nenamjerno, vjerujući da bi mogle biti istinite.“ Dok se dezinformacije međusobno dijele, često se pretvore u misinformacije. Misinformacija se također opisuje kao „lažan sadržaj, ali osoba koja ih dijeli ne shvaća da je on lažan ili obmanjujući“ (Wardle, 2019: 7). Često se dogodi da netko prenese neistinite informacije, a da nije svjestan da je ona lažna te je podijeli na društvenim mrežama, vjerujući da tako čini korist. No, dijeljenje nije jedini način na koji se pogrešne informacije mogu širiti. „To se ostvaruje i lajkanjem, komentiranjem, klikanjem određenog sadržaja ili samim gledanjem objava i sadržaja na ekranu jer platforme i to mjere“ (Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022: 11).

Kao primjer misinformacije Wardle i Derakhshan (2017: 21) navode događaj iz 2017. godine poznat kao napad na Champs Elysees, bulevar u Parizu, koji se dogodio 20. travnja te godine. Događaj je potaknuo širenje pogrešnih informacija kao što to inače biva u gotovo svim situacijama kada se pojave udarne vijesti. „Pojedinci na društvenim mrežama nesvjesno su objavili niz glasina. Pojedinci koji dijele ovakvu vrstu sadržaja rijetko to čine kako bi učinili štetu. Dapače, oni su zaneseni trenutkom, pokušavaju biti od pomoći, no ne uspijevaju adekvatno provjeriti informacije koje dijele“ (Wardle i Derakhshan, 2017: 21). Ljudi smatraju kako misinformacije nisu velik problem, ali jesu jer mogu utjecati na odluke i djelovanja drugih.

Internetske platforme, mediji i novinari trebali bi stoga nastojati razumjeti osjećaj neizvjesnosti u određenoj situaciji koji mnoge ljude vuče prema misinformacijama. Treba skrenuti pažnju i na „efekt bumeranga“ koji sugerira da „oni koji vjeruju u neku tvrdnju još će snažnije u nju povjerovati ukoliko ih netko uvjerava da to u što vjeruju nije točno“ (Saltz, 2020: 10, cit. prema Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022: 29).

6. KAKO SE NOSITI S INFORMACIJSKIM KAOSOM?

Zbog poplave tzv. lažnih vijesti, dezinformacija, glasina koje se prezentiraju kao vijesti, danas je sve teže razlučiti činjenice od zabluda. Pa kako onda znati u što vjerovati? Kako procijeniti kvalitetu informacija? Značajan korak u suzbijanju informacijskog neznanja predstavlja edukacija o procesu stvaranja informacija te kritičkom vrednovanju informacija jačajući pritom ne samo informacijsku, već i medijsku i digitalnu pismenost.

Informacijska pismenost jedna je od najdjelotvornijih metoda borbe protiv informacijskog poremećaja (Batchelor, 2017, cit. prema Verishangen i Zerr, 2023: 22). Termin informacijske pismenosti stasao je usporedno s eksplozijom informacija. Informacijska pismenost je „sposobnost pronalaženja i korištenja informacija – kamen temeljac cjeloživotnoga učenja“ (Jakovac i Grgić, 2015: 30). Informacijski pismen pojedinac je onaj koji na temelju informacijske potrebe učinkovito i uspješno pronalazi informacije, prepoznaje potencijalne izvore informacija, kritički i kompetentno vrednuje informacije te ih koristi na ispravan i kreativan način. „Put do prave informacije može biti iznimno dug i u konačnici bez zadovoljavajućih rezultata, a može biti i vrlo kratak, brz i učinkovit, sve ovisno o tome kolika je razina informacijske pismenosti tražitelja“ (Jakovac i Grgić, 2015: 30).

S obzirom na informacijsku pismenost pojedinca, životnu dob, upit i količinu potrebnih informacija, elektronički dostupan informacijski izvor može biti od koristi, no ne nužno uvijek. „Digitalno je dostupno znanje raznoliko, a pravilnim informiranjem, obrazovanjem i obukom korisnika za pronalaženje i korištenje određenoga izvora, omogućuje mu da do informacija dođe samostalno, relativno brzo i ponekad s manjim financijskim troškovima“ (Jakovac i Grgić, 2015: 32). Stoga je osim informacijske pismenosti, u današnjem dobu važna i ona digitalna. Pod digitalnom pismenosti podrazumijeva se sigurno i promišljeno upotrebljavanje interneta i ostalih medijskih sadržaja koje pojedinac gleda, sluša ili prati. „Kada pouzdano i kritički koristimo informacije smanjujemo rizik da postanemo žrtva lažnih vijesti i informacijskog poremećaja“ (CSI.hr, 2023). Vijeće Europe ističe kako je „od iznimne važnosti da pojedinci mogu razviti kognitivne, tehničke i socijalne vještine koje omogućuju učinkovit pristup i kritičku analizu medijskih sadržaja da donose informirane odluke o tome koje medije koriste i kako ih koristiti, razumiju etičke implikacije medija i novih tehnologija te učinkovito komuniciraju i stvaraju sadržaje“ (CSI.hr, 2023).

Uz navedenu informacijsku i digitalnu pismenost, značajnu ulogu u suzbijanju tzv. lažnih vijesti, dezinformacija i ostalih podvala ima proces *fact-checkinga*, tj. „provjera činjenične točnosti tvrdnji u javnom prostoru“ (Faktograf.hr, 2024). Prema Turčilo i Obrenović (2020: 21) dva su načina korištenja provjere činjenica - praćenje istinitosti izjava političkih lidera, kako bi se spriječila manipulacija, i praćenje vjerodostojnosti sadržaja masovnih medija. „Rad fact-checkera pomaže javnosti da bolje razumije ne samo činjeničnu točnost objavljene informacije, nego i kontekst, okvire i razloge zašto je informacija predstavljena na određen način“ (Turčilo i Obrenović, 2020: 21). Taj proces od javnosti traži da budu širokog pogleda te otvoreni za učenje određenih vještina i kompetencija vezanih uz informacijsku i medijsku pismenost.

Život u suvremenom, digitalnom dobu sa sobom nosi novosti, prednosti i olakšanja, ali i ostavlja prostor za poboljšanjem. Čovjek uči dok je živ, ukoliko ima želju za napredovanjem. Znanje je blago koje možemo skupljati tijekom cijelog života, a da nikada ne dosegemo pravu granicu bogatstva.

7. ZAKLJUČAK

Pojmovi koji se skupno mogu nazvati informacijskim poremećajem složeni su i nije ih lako definirati. Tzv. lažne vijesti, kao široki pojam, odnose se na informacije koje nisu u skladu s činjenicama jer su ili iskrivljene ili nepostojeće. Često su namjerno plasirane u javnost s ciljem obmanjivanja, da se umanjí vjerodostojnost vijesti, naruši povjerenje u činjenice te uzvisi one lažne. S druge strane, dezinformacije se odnose na dokazivo lažne ili obmanjujuće informacije koje su namjerno stvorene s ciljem manipulacije ili ostvarivanja političke, društvene ili ekonomske dobiti. Misinformacija, pak, podrazumijeva nenamjerno dijeljenje nepouzdanog sadržaja ili netočnih informacija, a obično je uzrokovana neznanjem ili nedostatkom provjerenih izvora pri čemu pojedinci pokušavaju biti korisni. Misinformacijom se smatra i nenamjerna novinarska greška u radu.

Možemo zaključiti kako lažne informacije nisu ništa novo te su povijesno gledajući bile prisutne u raznim oblicima. Tijekom povijesti vidljive su jasne namjere širenja tzv. lažnih vijesti i dezinformacija – ljudi su ih koristili kao oblik zabave ili humora, kako bi se rasteretili od teške svakodnevice, no najčešće su se njima služili za promicanje određenih interesa, bilo političkih, društvenih ili materijalnih i financijskih. Razvojem tehnologije, a posebno pojavom interneta, online platformi i društvenih mreža, olakšalo se širenje tzv. lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija. Internetska distribucija informacija omogućila je protok nevjerovatne količine netočnih informacija što uvelike otežava napore za njihovo suzbijanje.

Ove štetne informacije imaju zajedničku karakteristiku, a to je da kreiraju informacijski poremećaj što ljudima onemogućuje razlikovanje vjerodostojnih od iskrivljenih i lažnih informacija. Takvo okruženje stvara sumnju u vjerodostojnost tradicionalnih medija i društvenih institucija. Kako živimo u dobu u kojem se pojedinac suočava s mnoštvom informacija različitih kvaliteta, sve važnije postaje razvijanje vještina kao što su sposobnost razumijevanja, analize i kritičkog prosuđivanja medijskog sadržaja. Educiranje i jačanje medijske i informacijske pismenosti društva predstavljaju bitne korake u očuvanju istinitosti i pouzdanosti informacija. Čak i oni od nas koji misle da su imuni na lažne informacije, nisu. Jedini način na koji možemo pobijediti informacijski poremećaj jest učenjem jer jedino vlastitim naporom možemo dati sve od sebe da otkrijemo lažne informacije i time zaustavimo njihovo širenje. Jedino tako možemo stvoriti društvo koje je sposobno prepoznati i oduprijeti se manipulacijama i lažima.

8. POPIS LITERATURE

Baier Jakovac, Anita i Hebrang Grgić, Ivana (2015) Informacijska (ne)pismenost : istraživanje mladih korisnika knjižnica u Vukovaru. *Knjižničarstvo* 19(1-2): 27-46. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/239656> (pristupljeno 26. srpnja 2024.)

Grbeša Zenzerović, Marijana, i Nenadić, Iva (2022) *Jačanje otpornosti društva na dezinformacije: analiza stanja i smjernice za djelovanje. Drugo, dopunjeno izdanje*. Zagreb: Agencija za elektroničke medije.

Kandel, Nirmal (2020) Information Disorder Syndrome and Its Management . *Journal of Nepal Medical Association* 58(224): 280-285. Preuzeto s <https://doi.org/10.31729/jnma.4968> (pristupljeno 22. srpnja, 2024.)

Marić Tokić, Silvana i Skoko, Ivica (2023) LAŽNE VIJESTI KAO DIO (DEZ)INFORMACIJSKE STRATEGIJE S CILJEM UTJECAJA NA JAVNO ZNANJE. *South Eastern European Journal of Communication* 5(1): 87-98. Preuzeto s <https://doi.org/10.47960/2712-0457.2023.1.5.87>

Milas, Ante Josip i dr. (2023) Informacije narušenog integriteta: teorijsko određenje i ugroza nacionalne sigurnosti. *Međunarodne studije* 23(1): 63-83. Preuzeto s <https://doi.org/10.46672/ms.23.1.4> (pristupljeno 10. srpnja 2024.)

Milas, Ante Josip, Dunder, Ivan i Odak, Marko (2023) LAŽNE VIJESTI KAO OBLIK DEZINFORMACIJE. *Hum* 18(29): 29-50. Preuzeto s <https://doi.org/10.47960/2303-7431.18.29.2023.29> (pristupljeno 22. srpnja 2024.)

Nenadić, Iva (2020) Moć bez odgovornosti: politike moderacije sadržaja online-platformi u borbi protiv infodemije. *Anali* 17(1): 79-102. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/359622> (pristupljeno 23. srpnja 2024.)

Posetti, Julie i Matthews, Alice (2018) *A Short Guide to the History of Fake News & Disinformation*. ICFJ.

Rožić, Nikola (1992) *Informacije i komunikacije, kodiranje s primjenama*. Zagreb: NIP „Alinea“.

Turčilo, Lejla i Obrenović, Mladen (2020) *Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends and Their Influence on Democracy*. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung.

Verishagen, Nina i Zerr, Diane (2022) *Disinformation: Dealing with the Disaster*. Saskatchewan Polytechnic.

Wardle, Claire (2019) *Understanding information disorder*. First draft.

Wardle, Claire i Derakhshan, Hossein (2017) *INFORMATION DISORDER: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policymaking*. Strasbourg: Council of Europe.

Internetske stranice:

ComissionEuropa.eu (2021) Final report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation> (pristupljeno 24. srpnja 2024.)

CoE.int (2024) Information Disorder <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/information-disorder> (pristupljeno 24. srpnja 2024.)

ComissionEuropa.eu (2024) Tackling online disinformation <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/online-disinformation> (pristupljeno 24. srpnja 2024.)

CSI.hr (2023) Informacijski poremećaj – kakve ja veze imam s tim? Siguran početak nove školske godine za srednjoškolce <https://csi.hr/2023/09/01/siguran-pocetak-nove-skolske-godine-informacijski-poremecaj-za-srednjoskolce/> (pristupljeno 23. srpnja, 2024.)

Enciklopedija.hr (2024) Informacija <https://www.enciklopedija.hr/clanak/informacija> (pristupljeno 10. srpnja 2024.)

Faktograf.hr (2023) O nama <https://faktograf.hr/o-nama/> (pristupljeno 26. srpnja 2024.)

MedijskaPismenost.hr (2023) Razlike između dezinformacija, misinformacija i malinformacija <https://www.medijskapismenost.hr/razlike-između-dezinformacija-misinformacija-i-malinformacija/> (pristupljeno 24. srpnja, 2024.)

TheGuardian.com (2018) In this age of propaganda, we must defend ourselves. Here's how <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jan/31/propaganda-defend-russia-technology> (pristupljeno 22. srpnja 2024.)

Wikipedia.org (2024) Soviet disinformation https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_disinformation (pristupljeno 22. srpnja 2024.)

SAŽETAK

Moderni informacijski prostor današnjice omogućuje pristup mnogobrojnim informacijama među kojima se mogu pronaći i one osmišljene sa zlom namjerom obmanjivanja javnosti ili uzrokovanja štete. Tzv. lažne vijesti, dezinformacije i misinformacije sve su više prisutne u današnjem, digitalnom, dobu. U ovome završnom radu, kroz pregled literature, istražuje se i teorijski određuje razlikovanje između pojmova koje skupno možemo nazvati „informacijskim poremećajem“, odnosno tzv. lažnih vijesti, dezinformacija i misinformacija, te objašnjava njihove definicije, karakteristike i utjecaj na društvo. Ovaj rad također istražuje kako su se navedeni pojmovi razvijali kroz povijest i kako su se mijenjali s razvojem tehnologije, medija i društvenih mreža, a potom prikazuje primjere suzbijanja širenja takvih vrsta informacija uz naglašavanje važnosti informacijske, medijske i digitalne pismenosti društva.

Ključne riječi: lažne vijesti, dezinformacije, misinformacije, obmanjivanje, informacijski poremećaj, informacijska pismenost, medijska pismenost

SUMMARY

The modern information space of today provides access to numerous pieces of information, including those designed with malicious intention of misleading the public or causing harm. The so-called fake news, disinformation and misinformation are increasingly present in today's digital age. In this final paper, through a literature review, the distinction between terms that can collectively be called "information disorder", i.e. the so-called fake news, disinformation and misinformation, is researched and theoretically defined, explaining their definitions, characteristics and impact on society. This paper also researches how the mentioned concepts have evolved throughout history and how they have changed with the development of technology, media and social networks, and then presents examples of combating the spread of such types of information while emphasizing the importance of information, media and digital literacy of society.

Keywords: fake news, disinformation, misinformation, deception, information disorder, information literacy, media literacy